

Особливістю педагогічної діяльності вчителя мистецьких дисциплін є обов'язковість творчого результату, що є новітнім не лише для глядача, але й для виконавця. Це потребує під час підготовки студентів до викладання мистецьких дисциплін, зокрема хореографії, забезпечувати єдність творчої та навчальної діяльності, враховувати необхідність формування цілого ряду якостей – професійно-педагогічних, творчих та загальнолюдських, створювати умови для розвитку власного творчого потенціалу майбутнього вчителя

The peculiarity of pedagogical activity of teacher of artistic disciplines is the necessity of creative result that is the newest not only for a spectator but also for a performer. So, training students to teaching of artistic disciplines, especially choreography, must provide unity of creative and educational activity, take into account the necessity of internals forming - professionally-pedagogical, formative and common, and create conditions for own originative potential growth of future teacher.

Доцент

Полякова Г.М.

Педагогічна та мистецька творчість викладача хореографії

Особливістю роботи вчителя мистецьких дисциплін в умовах переходу освіти до вимог Болонського процесу є певні складнощі стосовно уніфікації змісту мистецької освіти для різних типів навчальних закладів. Враховуючи принципи побудови європейської освітньої системи, маємо звернути увагу на забезпечення, насамперед, мобільності студентів та викладачів та право на отримання освіти протягом усього життя. І якщо питання мистецької підготовки протягом життя вирішується завдяки супеневості та єдності напрямів і галузей підготовки, наявності заочного навчання, то мобільність студентів творчих спеціальностей, як і викладачів, пов'язана із отриманнями та передачею творчого досвіду різних мистецьких шкіл. За своїм змістом навчальний процес у закладах мистецького спрямування у більшості пов'язаний з практичною діяльністю, і, як наслідок, залежить від професійної – викладацької та мистецької – творчості педагога і творчих здібностей учня.

Саме тому наше дослідження присвячено особливостям педагогічної творчості викладачів дисциплін художнього спрямування. Метою роботи є аналіз виявлення педагогічної та художньо-мистецької творчості у роботі викладачів хореографії. Структура статті вимагає вирішення наступних завдань: на основі аналізу поняття педагогічна творчість визначити особливість її вивчення та виявлення у педагогічному досвіді викладачів хореографічного мистецтва, охарактеризувати основні ознаки та критерії цього процесу.

У сучасних дослідженнях психолого-педагогічної сутності творчості приділяється достатньо уваги визначенню самого поняття педагогічної творчості, дослідженню його співвідношення із супровідними ознаками, властивостями, якостями; розгляду індивідуального стилю діяльності особистості як найважливішої ознаки її творчого характеру; з'ясуванню механізму взаємозв'язку творчого мислення і педагогічної майстерності; дослідженню суб'єктивних аспектів педагогічної творчості, видів і механізму педагогічної імпровізації; вивченню педагогічних умов, шляхів засобів формування творчої позиції особистості, створенню методик виявлення і розвитку творчих якостей особистості, вивчення обдарованості (Ю. Азаров, В. Загвязинський, І. Зязюн, О. Бодальов, В. Крутецький, В. Кан-Калик, В. Моляко, М. Нікандров, М. Поташник, Г. Полякова, Н. Севостьянова та ін.)

В.О.Сухомлинський наголошував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування в дітей знань. Покликання вчителя він бачив у тому, щоб дитина вчилася не за ради оцінки, а пізнавала потяг до знань, до чогось нового, до творчості. Він підкреслював, що справжній вчитель – майстер не може жити без творчості, повторюючи одне й те саме все своє життя. Тільки творчий вчитель може розвинути творчі можливості, творчі здібності у дітей. Він закликав вчителів пам'ятати головне правило педагогічної діяльності: "Обдаровані і талановиті всі без винятку діти". Крім того, на думку В. В. Рибалко творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону учнів, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції

і, головне, актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю – переживання радощів від зробленого, досягнутого, почуття впевненості в своїх силах, в своєму творчому потенціалі.

Саме тому, у сучасній педагогічній літературі педагогічну творчість вчителів, керівників шкіл часто розглядають у контексті вивчення педагогічного досвіду, педагогічної майстерності вчителів та їх роботи по самоудосконаленню (Ю. Азаров, В. Загвязинський, І. Зязюн, Г. Полякова та ін.).

Педагогічна творчість вчителя включає у себе творчу педагогічну діяльність вчителя і творчу навчальну діяльність учня в їх взаємодії та взаємозв'язку, а також результати їх творчої діяльності, які ведуть до їх (вчителя і учня) розвитку і саморозвитку. Творча педагогічна діяльність учителя завжди зумовлена індивідуально-психологічними особливостями творчої навчальної діяльності учнів, у свою чергу, творча навчальна діяльність учнів зумовлена рівнем та характером творчої діяльності вчителя. Водночас М. М. Поташник підкреслює, що творчий процес кожного вчителя, кожного учня, результати їх спільної творчої діяльності залежать від традицій і особливостей творчої діяльності педагогічного і учнівського колективів конкретної школи.

В. О. Сухомлинський вважав, що головною особливістю педагогічної творчості є те, що об'єктом діяльності є дитина, яка постійно змінюється, завжди нова, сьогодні не така, як вчора. Немає абстрактного учня, - вважав Василь Олександрович, - до якого можна було б вжити всі закономірності навчання і виховання. Він підкреслював, що самою сутністю педагогічної творчості є думка, задум, ідея, що пов'язані з тисячами повсякденних справ.

Результативність педагогічної творчості вчителя значною мірою зумовлена його вмінням створити сприятливі умови для ефективного співробітництва вчителя і учня, які здатні викликати внутрішній саморух як дитини, так і самого вчителя. При цьому слід враховувати, що результат творчої педагогічної діяльності вчителя – хореографа може мати об'єктивну

чи суб'єктивну новизну та оригінальність, а творча навчальна діяльність учнів, як правило, завжди має своїм результатом суб'єктивно нове.

У творчій діяльності вчителя - хореографа максимально виявляється його індивідуальність. Разом з тим, творчість кожного вчителя розвивається в процесі колективної діяльності. Учитель - хореограф проводить навчально-виховну роботу з учнями не один, а в тісному контакті та єдності з усім педагогічним колективом навчально-виховного закладу

У зв'язку з цим ми так визначаємо специфічні ознаки педагогічної творчості вчителя хореографії: розвиток особистісних рис, особливо якостей виконавця і постановника, дотримання певного репетиційного режиму, формування акторської та виконавської майстерності; спільна творча діяльність у процесі творення нової хореографічної композиції (хореографічна лексика, музичний супровід, костюми, грим тощо); суб'єктивна новизна виявляється через власну трактовку образу, індивідуальні можливості виконання тих чи інших комбінацій та варіативність образної мови, особливості хореографічної підготовки, акторські можливості тощо; часова обмеженість пов'язана як з розкладом занять, так і розкладом репетицій.

Формування педагогічної креативності вчителя хореографії починається ще з періоду його власних занять хореографічним мистецтвом, продовжується під час навчання за фахом. Слід зазначити, що педагогічна креативність вчителя хореографії розвивається протягом всієї педагогічної діяльності і являється вирішальним фактором його просування до вершин педагогічної та творчої майстерності. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень і власних спостережень можна виділити такі ознаки педагогічної креативності вчителя хореографії: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення, який знаходить своє вираження як у постановочній, та і у концертно-виконавській та репетиційній роботі; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати ідею хореографічного твору, обґрунтовувати добір лексики,

музичного супроводу, костюму, пояснювати побудову та логічну послідовність рухів та комбінацій, виділяти головне тощо); проблемне бачення, особливо у творенні репертуару, визначення солістів та робота з ними; творча фантазія, розвинуте уявлення; специфічні особистісні якості (любов до дітей, безкорисність, постановочні навички, готовність до творчого ризику в професійній діяльності, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє "Я", бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, своєю працею, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури.

Визначення ознак недостатньо для характеристики діяльності вчителя-хореографа, а тому ми, спираючись на загальноприйняті у педагогічній науці критерії, пропонуємо такий підхід до аналізу творчої педагогічної діяльності вчителя хореографії.

1. Сумісність у процесі спілкування педагога з учнями ґрунтується на принципах взаємної доброзичливості, принципості й відповідальності. У спілкуванні педагог мусить обов'язково збагачувати учнів інтелектуально, морально, естетично, діяльнісно. Спілкування обов'язково передбачає формування у педагога та учнів образів одне одного і понять про особистісні властивості кожного учасника спілкування; воно несе в собі естетичну характеристику — зовнішню і внутрішню подібність учасників спілкування, зумовлює певне ставлення до себе; у спілкуванні виявляється і поведінковий компонент — слова і справи, адресовані педагогом учням і навпаки. Ці три компоненти — пізнавальний, естетичний і поведінковий — нерозривно пов'язані між собою. Особливого значення ця сумісність набуває у процесі спільної творчої діяльності, яка притаманна процесу навчання мистецьким дисциплінам. Педагог, який вчить дитину мистецтву, має не тільки сам бути творцем, а й мати авторитет митця в очах учня, разом з ним створювати

художній твір, розуміти внутрішні можливості та особливості юного митця, який створює художній образ, надавати можливість саморозвитку, сприяти вдосконаленню творчих здібностей, створювати умови щодо реалізації творчого потенціалу учня. Слід зазначити, що особливістю спілкування педагога та учнів на уроках з хореографії є велика кількість невербальних засобів, використання хореографічної лексики як засобу передачі інформації від вчителя до учня, від виконавця до глядача. Враховуючи, що якість володіння хореографічною мовою впливає на вияв взаємної доброзичливості, принципівості й відповідальності, ми вважаємо, що вчитель хореографії обов'язково повинен мати високоякісну виконавську підготовку, поєднану з балетмейстерськими знаннями та уміннями.

2. Розробка принципово нових підходів до навчання хореографії, виховання і розвитку учнів у процесі занять хореографією. Спираючись на існуючі канони хореографічної освіти, сучасний вчитель не може не враховувати зміни, що відбуваються у хореографічному мистецтві. Зокрема, поява нових хореографічних жанрів, розвиток стилів. Взаємовплив різних танцювальних шкіл, національних хореографічних традицій, використання мистецтва танцю у сучасних умовах, можливості хореографії не тільки у процесі естетичного, а й фізичного, духовного розвитку молоді. Не слід нехтувати й тим фактом, що колектив учнів сприймає заняття хореографічним мистецтвом по-різному. Для одних – це змістовне дозвілля, для інших – розвиток внутрішніх творчих можливостей, підготовка до подальшого професійного життя в мистецтві, для третіх – можливість пізнання оточуючого світу, розвиток здібностей щодо сприйняття краси оточуючого світу. Важливо зазначити, що пошуки нових підходів до занять хореографією, дозволяють вирішувати цілий ряд додаткових виховних та навчальних завдань, що пов'язані з профілактикою та лікуванням фізичних та психічних недоліків, психологічною корекцією поведінки дітей, створенням комунікативно-позитивного середовища як у колективі однолітків, так і у змішаному різновіковому оточенні. Але, найбільш

значущим залишається пошук новітніх прийомів саме у методиці навчання мистецтву танцю, залучення до якісного навчально-виховного процесу всіх здобутків сучасної науки та практики, використання новітніх технічних досягнень, творча переробка та актуалізація класичного спадку хореографічного мистецтва та шляхів навчання йому.

3. Раціоналізація та модернізація змісту, форм, методів та засобів навчально-виховного процесу у світлі реформування освіти, зокрема з метою розвитку творчих можливостей учнів, їх талантів та обдарованості. При цьому важливо наголосити на відродженні системи позашкільної освіти з хореографії та створенні сучасних новітніх закладів, що мають профільну мистецьку спрямованість. Зорієнтованість цих навчально-виховних структур впливає на вибір сучасних методів навчання та організаційних форм відбору, навчання та подальшої профорієнтації учнів. Крім того, поява нових хореографічних стилів, жанрів, розбудова хореографічних шкіл, взаємовплив різних хореографічних культур вимагають змін у змісті хореографічної підготовки. У той же час удосконалення оснащення навчально-виховного процесу у навчальних закладах мистецького спрямування вносить свої зміни в організацію процесу сприйняття художніх творів, доступність різного матеріалу для вивчення хореографічного досвіду, використання та підготовку музичного матеріалу, розширення виражальних засобів як на рівні хореографічної лексики, так і на допоміжних рівнях – костюм, освітлення, сценічний майданчик тощо. Особливе місце у цьому процесі посідає використання сучасних технічних можливостей виконавців, їх фізичної підготовки та готовності до складних, побудованих на суміжних видах рухливої активності, рухів та комбінацій.

4. Комплексне і варіантне використання у професійній діяльності усієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок. При цьому важливим моментом стає наявність спеціальної професійної підготовки не тільки як виконавця, але й як постановника, репетитора, танцмейстера. Комплекс знань, що їх опановує вчитель хореографії на сьогодні пов'язаний з історією

хореографічного мистецтва, знаннями у галузі фізіології та комп'ютерної техніки, історії культури та фізичного виховання, сучасних хореографічних течій та адміністрування, реклами, продюсерування роботи хореографічного колективу. Для професійної діяльності викладача хореографії така комплексність знаходить своє вираження у обов'язковості власної виконавської та балетмейстерської діяльності, наявності попереднього концертного та конкурсного, фестивального досвіду, навичок акторського характеру, умінь працювати з музичним матеріалом, сценографією, підготовкою до колективної діяльності.

5. Бачення нової проблеми у зовнішнє знайомій ситуації, знаходження варіантних шляхів її вирішення (особливо у постановочній роботі). Особливо гостро ця проблема стоїть перед педагогами, які працюють у хореографічних дитячих колективах, коли постійна зміна учасників обумовлена віковим показником, структурою навчального року, зміною фізичних можливостей, інтересів дітей, професійною орієнтацією на майбутнє, яка не завжди пов'язана з хореографічною діяльністю. Крім цього слід враховувати й такі додатково об'єктивні причини як склад жіночої та чоловічої частини колективу, їх антропологічні характеристики, матеріальну базу, умови для здійснення навчально - репетиційного та концертного, конкурсного процесу.

6. Проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідної роботи по творчому узагальненню власного досвіду і досвіду своїх колег (як у навчальній роботі, так і у концертно-конкурсній діяльності). Для проведення подібної роботи великого значення набувають науково-методичні та практичні семінари, проведення майстер-класів, участь у фестивалях різного рівня та спрямування, отримання освіти за фахом протягом життя. Важливою складовою цього у роботі педагога хореографії виступає підготовка колективу до участі у конкурсних програмах, аналіз та порівняння виступів інших колективів, кастинг випускників колективу для професійної хореографічної діяльності.

Для педагога робота над собою — необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму. А. Макаренко неодноразово наголошував: «Майстром може стати кожний, якщо йому допоможуть і якщо він сам працюватиме»; «Кожен з вас, молодих педагогів, буде неодмінно майстром, якщо не покине нашої справи, а наскільки він оволодіває майстерністю, — залежить від власної наполегливості».

Мотивом — збудником роботи над собою є розуміння невідповідності між «Я-реальним» та «Я-ідеальним». Це можливо в тому разі, якщо у вчителя є професійний ідеал і здатність до самопізнання. Самоаналіз — аналіз свого внутрішнього світу, своєї діяльності полягає у зіставленні того, що планувалося, з тим, що зроблено або могло бути зроблено, у виокремленні певних рис, якостей для докладного вивчення. Здійснюючи самоаналіз, учитель критично оцінює себе: аналізує успіхи спілкування в школі, бере до уваги свій попередній досвід, дивиться на себе очима своїх колег. Професійний ідеал у зіставленні з розумінням своїх можливостей спонукатиме до вдосконалення.

7. Володіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю учнів з метою розвитку їх творчих можливостей.

Для педагога-хореографа це завдання набуває особливого значення передусім тому, що сама сутність навчання мистецтву танцю вже є творчою діяльністю та реалізується через творчу діяльність. Важливо зазначити, що процес розвитку творчих здібностей учасників будь-якого хореографічного колективу тісно пов'язаний з процесом відбору обдарованих дітей, зі створенням умов щодо виявлення ними своїх здібностей та талантів, підготовкою на рівні техніки виконання до досконалого володіння хореографічної лексикою, розвитком акторських, музичних, драматичних обдарувань. Все це у комплексі здатне вплинути на формування талановитого танцівника, забезпечити надійний базис для подальшої творчості у мистецтві хореографії. Але, крім цього, особливу частину учасників навчально-виховного процесу у танцювальному класі складають

діти, що не з мають особливих творчих здібностей, але зацікавленні у заняттях хореографією з причин, що пов'язані з розвитком власних пізнавальних інтересів, бажання мати певні фізичні показники, необхідністю спілкування у творчому колективі тощо. Розуміння мотивації участі дитини у хореографічному навчанні допоможе правильно здійснювати індивідуальний та диференційований підхід, створювати умови для розвитку творчого потенціалу як у царині хореографічної діяльності, так і за її межами, використовуючи хореографію як могутній засіб виховання та розвитку особистості.

8. Реалізація на практиці принципів педагогіки співробітництва (особливо під час репетиційної та концертної діяльності). Враховуючи спільний характер творчої діяльності та роль колективних відносин у заняттях хореографією, вчитель-хореограф має стати не тільки керівником дитячого колективу, а й його неформальним лідером, творчим натхненником. Цьому сприяє не тільки педагогічна та власна виконавська майстерність педагога, а й наявність умінь комунікативного характеру, балетмейстерського підходу, навичок організаційної діяльності, вміння реалізовувати індивідуальний підхід у роботі з обдарованою молоддю. Педагогіка співробітництва у навчанні хореографії набуває своєї особливості ще й тому, що має своє вираження на всіх етапах підготовки та виконання хореографічного твору, створення певного образу, залучення всіх основних та допоміжних факторів для отримання результату спільної творчої діяльності педагога-хореографа, який виступає передусім у ролі балетмейстера, та учнів, які реалізують постановчий задум у безпосередньому творчому виконанні.

9. Оригінальне конструювання навчально-виховного процесу, що виражається у власних хореографічних постановках. Наявність балетмейстерських здібностей має виявлятися на основі чітких та професійних знань та умінь щодо підбору репертуару, визначення хореографічної лексики та її відповідність драматургічному задуму і віковим

фізичним, інтелектуальним та виконавським можливостям дітей, відбір та компонування музичного супроводу, конструювання концепції костюму та необхідних декорацій. Професійна етика вчителя хореографії вимагає не тільки створення власного твору, а й має особливі вимоги щодо виконання постановок інших балетмейстерів, трансформування творчих ідей інших колективів та презентація їх публіці. Крім того, доступність до організації новітніх навчально-виховних закладів дозволяє використовувати такі форми та методи навчання, які найбільш вдало реалізують потреби навчально-творчої хореографічної діяльності. Танцювальні школи, клуби, хореографічні театри, самодіяльні та навчально-професійні студії впливають на конструктивні зміни у навчально-виховному процесі.

На основі проведеного теоретичного аналізу науково-педагогічних джерел виділено п'ять підсистем творчої педагогічної діяльності вчителя: дидактична підсистема, вплив якої забезпечує якість навчального процесу; виховна підсистема, яка поєднує у собі основні умови реалізації завдань по формуванню загальнолюдських якостей, розвитку творчості, становленню особистості; організаційно-управлінська підсистема, яка в умовах навчання мистецьким дисциплінам набуває своєї специфіки та позиціонує вчителя мистецьких дисциплін не тільки як організатора та керівника учнівського колективу, а й як співавтора творчої діяльності; підсистема самовдосконалення, що характеризує творчу професійну діяльність учителя з підвищення своєї професійної та загальної культури, із самовиховання і саморозвитку професійно-значущих якостей, педагогічної креативності, створення власної творчої лабораторії; громадсько-педагогічна підсистема характеризує професійний, громадський та особистісний рейтинг учителя, ефективність його взаємодії з батьками, колегами, громадськістю, іншими соціальними інститутами виховання, творчими спілками тощо.

Вивчення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя хореографії у кожній підсистемі дає можливість зробити висновок про загальний творчий рівень його педагогічної праці. Знання і розуміння змістовного наповнення

рівнів педагогічної творчості вчителя хореографії забезпечує не тільки якісний ріст професійної майстерності, але й створює умови щодо виявлення творчого потенціалу вчителя - постановника, репетитора, виконавця - і учня - виконавця, створює передумови щодо формування та розвитку в учнів творчих здібностей.

Список використаної літератури

1. Загвязинский В.И. Педагогическое предвидение. – М.: Знание, 1987.- 80с.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність – мистецтво навчальної та виховної дії// Гуманітарні науки.-2002.-№1.-С.6-15.
3. Новгородська Ю. В. Сухомлинський про роль учителя у формуванні творчої особистості // Рідна школа .-1999.-№ 7-8.–С.75-76.
4. Полякова Г. Педагогічна творчість вчителя // Завуч.- 2006.-№35.-С.9-13.
5. Севостьянова Н.И. Развитие творческого потенциала личности учителя и ученика // Школа–2002.-№1.–С.63-67.
6. Сухомлинский В.А. «Не только разумом, но сердцем...»: Сб.статей и фрагментов из работ/ Сост. И автор предисловия Л.В.Голованов.- 2-е изд.- М.:Молодая гвардія, 1990. – 139 с.